

ย้อนปมประวัติศาสตร์ไฟใต้ : ติดตามในความสัมพันธ์กับสยาม

สุภาศุพรรณ ตั้งตรงไพโรจน์¹

¹ นักวิจัยประจำสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ย้อนปมประวัติศาสตร์ไฟใต้ : ปัตตานีในความสัมพันธ์กับสยาม

นับตั้งแต่เหตุการณ์ปล้นปืนในเดือนมกราคม พ.ศ. 2547 ความขัดแย้งในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เริ่มก่อตัวขึ้นอีกครั้งและรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ จากการศึกษาถึงสาเหตุของความขัดแย้งพบว่าประกอบด้วยหลายปัจจัย อาทิ ปัญหาทางเอกลักษณ์ (สำนึกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม) ปัญหาเศรษฐกิจและการศึกษา และปัญหาการต่อต้านรัฐของกลุ่มที่ต้องการแบ่งแยกดินแดน เป็นต้น ทั้งนี้ประวัติศาสตร์เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และมีความสำคัญยิ่งในกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น การศึกษาประวัติศาสตร์จะทำให้รูรากเหง้าของความขัดแย้ง และมองเห็นว่าความแตกต่างทางความคิดในปัจจุบันนั้นเกิดจากความเข้าใจหรือตีความอดีตที่ต่างกัน

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษาความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างสยามกับอาณาจักรปัตตานี ในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุและการก่อตัวของความขัดแย้ง การมองย้อนปมประวัติศาสตร์จะช่วยให้เรามองปัญหาด้วยความเข้าใจมากขึ้นว่าเหตุใดคนเหล่านั้นจึงมีความรู้สึกนึกคิดหรือมีพฤติกรรมเช่นนั้น อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์และแก้ปัญหาอย่างรอบคอบมากขึ้น

ABSTRACT

Rethinking Thailand's Southern Fire:

The Relationship of Patani and Siam

Since an attack on an army base in Narathiwat province on 4th January 2004, the southern provinces of Thailand have been a cauldron of swirling discontent. Many studies have identified its root causes such as a resurgence of historical consciousness on the part of local Malay Muslims, unemployment, lack of educational opportunities, separatist movements, etc. Although the problems in Thailand's three southernmost provinces are highly complicated as they are associated with many factors, this article will focus on the historical background as one of the main causes of the conflict. Understanding the history of the three provinces will help the decision makers to deeply consider the problems. However, we must accept that people with different backgrounds and perspectives, while looking at looking at the same situation, may see it differently.

The people in the three southernmost provinces strongly believe in their own history, which is deemed incompatible with the general history of Thailand. Thus, the article aims to gain better understanding of today's problems by looking at the history of Pattani from the time it fell under the Kingdom of Siam.

บทนำ

นับตั้งแต่ยุบเลิกรูปแบบมณฑลมาเป็นจังหวัดที่ขึ้นตรงต่อส่วนกลางใน พ.ศ. 2476 อันก่อให้เกิดจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส ทำให้รัฐปัตตานีในอดีตกลายเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยโดยสมบูรณ์ ส่งผลให้ตลอดเวลา 80 ปีที่ผ่านมาพื้นที่ชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาท้าทายการปกครองของรัฐบาลไทยเสมอ ซึ่งอันที่จริงปัญหาภาคใต้นั้นเกิดขึ้นมานานแล้ว เพียงแต่มาเริ่มชัดเจนขึ้นเมื่อมีการยกเลิกรูปแบบมณฑลแล้วหันมาใช้แบบเขตจังหวัด เกิดการต่อต้านรัฐเพราะต้องการแยกตัวเป็นอิสระ และที่สุดได้กลายเป็นเรื่องที่รับรู้ในวงกว้างของสังคมไทยมากขึ้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ปล้นปืนในเดือนมกราคม พ.ศ. 2547

การแก้ไขปัญหานั้นในบางช่วงรัฐบาลอาจไม่เห็นเป็นปัญหาสำคัญมากนัก จึงส่งเจ้าหน้าที่รัฐไปประจำในลักษณะเป็นการลงโทษในข้อหาขัดแย้งกับผู้บังคับบัญชา มีหน้าที่คอยควบคุมสถานการณ์ไม่ให้เกิดการทำทลายอำนาจรัฐ โดยใช้กำลังเป็นนโยบายหลัก ในบางช่วงอาจให้ความสำคัญมากขึ้น มีการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษา แต่ไม่ว่าช่วงใดก็ยังคงมีความรุนแรงเกิดขึ้นเป็นระยะๆ จากการต่อสู้ระหว่างอำนาจรัฐกับกองกำลังต่างๆ ที่ตั้งขึ้นมาต่อต้านอำนาจรัฐ ซึ่งมีความเข้มแข็งมากน้อยตามแต่ละช่วงเวลา โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ปล้นปืนในเดือนมกราคม พ.ศ. 2547 ปัญหาความขัดแย้งดูเหมือนจะรุนแรงขึ้น และไม่มีทีท่าว่าจะสงบลง จนทำให้สังคมส่วนอื่นๆ ของประเทศเริ่มมีคำถามว่าการแก้ไขปัญหารัฐนั้นตอบโจทย์ที่เกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด

อนึ่ง แม้รัฐจะแสดงให้เห็นว่ามีการดำเนินการแก้ไขปัญหามาอย่างต่อเนื่อง แต่ในกระบวนการแก้ไขปัญหาดังกล่าว นั้น สิ่งที่เกิดขึ้นที่สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนคือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมักพิจารณาเฉพาะสถานการณ์หรือปรากฏการณ์แล้วนำมาวิเคราะห์ว่าอะไรเป็นสาเหตุหลักสาเหตุรอง โดยที่ไม่เคยมองย้อนไปที่ตัวของคนหรือกลุ่มคนที่เข้าสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาลงแล้ว คนเหล่านี้มีความเข้าใจพื้นฐานของปัญหามากน้อยเพียงใด ปัญหาความขัดแย้งภาคใต้นั้นพูดกันมานานแล้วว่า แก้ปัญหาไม่ได้เพราะคนแก่และผู้ปฏิบัติมองปัญหาแบบผิดๆ หรือแบบผิวเผิน

ดังนั้น สิ่งแรกที่มีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ต้องตระหนักถึงก็คือ ต้องเปิดใจรับความแตกต่างของคนอื่น ที่ไม่เหมือนกับเราทั้งทางด้านภาษาและวัฒนธรรม แล้วลำดับต่อไปจึงจะเกิดตามมานั้นคือ การสร้างความเข้าใจในปัญหา

การยอมรับในความแตกต่างก็คือ ความพยายามที่จะเข้าใจคนอื่น ไม่ว่าจะเป็นประวัติความเป็นมาของเขา ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ รวมไปถึงวัฒนธรรมและสถานการณ์ในขณะเข้าใจปัญหา ทั้งนี้ นอกจากเข้าใจคนอื่นแล้ว ยังต้องเข้าใจตนเองด้วยว่ากำลังมีบทบาทอย่างไรในกระบวนการแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ ทั้งหมดนี้จะขออธิบายอย่างเป็นวิชาการภายใต้กรอบแนวคิดว่าด้วยการเข้าใจชนชาติอื่น

ปัตตานีใน 3 ยุคสำคัญ² : นัยยะที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับสยาม

1) สมัยสุโขทัย

ในช่วงเวลาที่สยามกำลังขยายอำนาจโดยมีสุโขทัยและนครศรีธรรมราชเป็นกำลังสำคัญในการปกครองนั้น พื้นที่ตอนล่างของคาบสมุทรมลายูได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรที่เกิดขึ้นใหม่ แม้อิทธิพลมายังเมืองต่างๆ กล่าวคือ เมื่ออำนาจของอาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมลงในพุทธศตวรรษที่ 19 อาณาจักรมัชปาหิตเกิดขึ้นมาแทนที่ และเข้ายึดครองเมืองต่างๆ รวมทั้งปัตตานี ในช่วงที่ศรีวิชัยเริ่มหมดอำนาจนั้น เป็นเวลาเดียวกับที่อาณาจักรสยามได้เข้าครองเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองต่างๆ ทางตอนใต้ของสยาม เมื่ออำนาจของศรีวิชัยหมดลงอย่างสิ้นเชิงแล้ว พบว่า คาบสมุทรมลายูแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ตอนบนปกครองโดยสยามและตอนล่างปกครองโดยมัชปาหิต ซึ่งรวมถึงหัวเมืองมลายูต่างๆ ด้วย เมื่ออาณาจักรมัชปาหิตหมดอำนาจเพราะพ่ายแพ้ต่ออาณาจักรอิสลามในชาว เมืองต่างๆ ที่เคยตกอยู่ภายใต้มัชปาหิตจึงเป็นอิสระอีกครั้งหนึ่ง

² คำว่า “ปัตตานี” ในที่นี้ หมายถึง อาณาจักรปัตตานี (Patani) โบราณซึ่งกินพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาสในปัจจุบัน ส่วนคำว่า จังหวัดปัตตานี (Pattani) เป็นชื่อจังหวัดหนึ่งที่เกิดจากกระบวนการปฏิรูปการปกครองอาณาจักรปัตตานีตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา เริ่มจากแยกอาณาจักรปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมืองในสมัยรัชกาลที่ 2 โดยมีเมืองหนึ่งชื่อปัตตานี จนกระทั่งกลายเป็นจังหวัดปัตตานีเช่นในปัจจุบัน (ดูรายละเอียดในหน้า 5 - 7)

2) สมัยอยุธยา

สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ปัตตานีมีลักษณะเป็นเมืองประเทศราชหรือรัฐบริวารการของสยาม จนถึงพ.ศ.2003 ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของมะละกา เมื่อโปรตุเกสเข้าปกครองมะละกาในพ.ศ.2054 ทำให้ปัตตานีกลับมาเป็นอิสระ แต่ในที่สุดปัตตานีก็ตกอยู่ในอำนาจของสยามอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในระยะนั้นตรงกับสมัยอยุธยา โดยสยามในสมัยที่เมืองหลวงอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ได้พยายามเข้าตีประเทศอื่นๆ ในแหลมมลายูรวมทั้งรัฐปัตตานีด้วย ปัตตานีได้พยายามอย่างเต็มที่ในการป้องกัน การตกเป็นเมืองขึ้นของสยาม ทั้งนี้เนื่องมาจากความแตกต่างในศาสนา ภาษา ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ในเวลาต่อมา ประเทศสยามเริ่มมีความอ่อนแอซึ่งเกิดขึ้นจากการรุกรานของประเทศพม่า และประเทศเวียดนาม ปัตตานีถือโอกาสนี้เปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศเพื่อให้เป็นรัฐอิสระในพ.ศ. 2106 กษัตริย์มูฮัมหมัด ซาห์ (พ.ศ.2046-2107) ซึ่งปกครองปัตตานีในขณะนั้น ได้พยายามเข้าตีกรุงศรีอยุธยาถึงสองครั้งสองคราในพ.ศ.2106 แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

เมืองปัตตานีนับตั้งแต่พุทธศตวรรษ 19 เป็นต้นมาแล้ว ที่ประชาชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบที่เมืองโบราณยะรัง แสดงว่าประชาชนโดยทั่วไปก่อนหน้านี้ นับถือศาสนาพุทธและพราหมณ์มาแต่เดิม และเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามหลังจากที่อาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมอำนาจลง อิทธิพลของศาสนาอิสลามจากราชวงศ์มัชปาหิตในชวา ได้แผ่อำนาจเข้ามาสู่แหลมมลายู ก่อตัวขึ้นเป็นอาณาจักรมะละการาวพุทธศตวรรษที่ 19 และแผ่อิทธิพลไปสู่เมืองต่างๆ ทำให้เจ้าเมืองเปลี่ยนการนับถือศาสนาเดิมมาเป็นศาสนาอิสลามกันหมด ก่อให้เกิดความร่วมมือด้านการเมืองและเศรษฐกิจการค้าในภูมิภาคนี้ อย่างเข้มแข็ง ศาสนาอิสลามเจริญควบคู่ไปกับการค้า มีการก่อสร้างมัสยิดขึ้นเพื่อใช้เป็นที่ประกอบศาสนกิจ มัสยิดที่สำคัญคือ มัสยิดกรือเซะ⁶ ซึ่งเป็นมัสยิดใหญ่ประจำ

⁶ ตำนานเกี่ยวกับกำเนิดมัสยิดกรือเซะที่เป็นที่รับรู้และเชื่อถืออย่างกว้างขวาง เป็นเรื่องของสองพี่น้องชาวจีนชื่อ ลิมเตาเคียนหรือลิมโต๊ะเคี่ยมพี่ชาย และลิมกอเหนี่ยวน้องสาวเมื่อพี่ชายเดินทางถึงปัตตานี ได้หลงรักผู้หญิงปัตตานีเชื้อสายรายา จนยอมเข้ารับอิสลาม จากนั้นรับอาสาเจ้าเมืองปัตตานีหล่อปืนใหญ่

เมือง และมีสยิดบ้านดาโตะ อยู่บริเวณที่เป็นท่าเรือทางตอนเหนือของอ่าวปัตตานี นอกจากนั้น ยังมีมัสยิดในเขตชุมชนอิสลามถูกสร้างขึ้นอีกหลายแห่ง

รัฐปัตตานีมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากในยุคการปกครองของกษัตริย์ ในทศวรรษ 2127-2167 ในช่วงสมัยนั้นปัตตานีเป็นที่รู้จักในด้านการเป็น ศูนย์กลางการค้าขายที่สำคัญที่สุดของภูมิภาคนี้ ตลอดจนเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม มลายู ปัตตานีเป็นจุดยุทธศาสตร์ในด้านการค้าขายซึ่งเป็นที่หมายปองของบรรดา พ่อค้าที่มาจากตะวันออกและตะวันตก และอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้ปัตตานีกลายเป็น เมืองที่มีความเจริญในด้านค้าขายก็คือ ความมั่นคงทางการเมืองที่มาจากความสามารถในการปกครองประเทศของกษัตริย์ ด้วยปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวมาได้ทำให้ ปัตตานีเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวดังต่างชาติ หนึ่งในจำนวนนั้นก็มี Peter W. Floris ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวยุโรป เขาได้อาศัยอยู่ในปัตตานีเป็นเวลาเกือบหนึ่งปี (พ.ศ.2511-2512) และได้บันทึกว่า “Patani was trading with virtually the whole of Southeast Asia” (ปัตตานีได้ค้าขายกับประเทศทั้งหมดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) Alexander Hamilton ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ได้กล่าวถึงปัตตานีในทำนอง เดียวกัน โดยเขาได้กล่าวว่า “Patani was formerly the greatest port for trade in all those seas...” (เมื่อก่อนปัตตานีเป็นเมืองท่าที่ใหญ่ที่สุดสำหรับการค้าขาย) L.Blusse บัณฑิตจากฮอลแลนด์ได้สนับสนุนคำพูดของบุคคลทั้งสองโดยกล่าวว่า “Patani was a gateway to Eastern Asia” (ปัตตานีคือ ประตูทางผ่านเข้าสู่เอเชีย ตะวันออก)⁷ นอกจากนี้ ในบันทึกของคณะราชทูตเปอร์เซียที่เดินทางมาถึงปัตตานี ช่วงต้นพ.ศ.2230 ยังแสดงให้เห็นถึงความเจริญของปัตตานีที่พ่อค้าและนักเดิน

และสร้างมัสยิด...เมื่อเห็นพี่ชายจากบ้านมาเป็นเวลาหลายปี ล้มกอดเหนียวจึงออกตามหาและลั่นวาจาว่าจะ นำพี่ชายกลับมาให้ได้ เมื่อถึงปัตตานี อ้อนวอนพี่ชายให้กลับบ้านไม่สำเร็จ จึงตรอมใจและผูกคอตายใต้ต้น มะม่วงหิมพานต์ใกล้กับมัสยิดซึ่งก็คือ มัสยิดกรือเซะ....รายละเอียดเรื่องนี้ปรากฏในเอกสารหลายเล่ม อาทิ สัจจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ). 2548. รัฐปัตตานีใน “ศรีวิชัย” เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์, อ้างแล้ว. ; ประพนธ์ เรืองณรงค์. 2548. เรื่องเล่าจากปัตตานี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สภาพรค์, หน้า 19-22 และ 49-60.

⁷ มหาเมฆาภิ เจริญ. (แปล). 2543. ปัตตานีในอารยธรรมมลายู. โครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรัฐ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, หน้า 1 - 8.

เรือต่าง ๆ นิยมใช้เป็นจุดแวะพัก โดยกล่าวว่า “...ในที่สุดเราก็มายังเมืองปัตตานี
ที่นี่มีผลไม้มาก มีการบูร ดิบุก ไม้กฤษณา ไม้จันทน์และไม้สะปันด้วย...ที่เมืองนี้
ไม่มีข้าหลวง ชาวเมืองเป็นมุสลิมถือตามแนวของชาฟีอี...”⁸

นอกจากนี้ ในบันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศกับนานาประเทศ
ในศตวรรษที่ 17 ของสยามได้กล่าวถึงการค้ากับนานาประเทศ และกล่าวถึงเรื่อง
ราวของเมืองปัตตานีในช่วงพ.ศ.2165 สมัยราชินีปิรู ซึ่งรวบรวมจากบันทึกของ
บริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษ ข้อความตอนหนึ่งระบุว่า “ปัตตานีเป็นอาณาจักร
โบราณ แต่โดยปกติจะต้องถวายเครื่องราชบรรณาการแก่พระเจ้ากรุงสยาม ในขณะ
นั้นมีสตรีผู้หนึ่งเป็นผู้ครองนคร สตรีผู้นี้เป็นราชธิดาของผู้ครองเมืองปัตตานีองค์
ก่อน ผู้ครองปัตตานีถึงแก่พิราลัยได้ประมาณ 30 ปีมาแล้ว แมว่าผู้ครองนครจะ
เป็นสตรีก็ตาม แต่ก็สามารถปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินชาวต่างประเทศที่เข้ามาพึ่ง
บรมโพธิสมภารอยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน การค้าที่ปัตตานีนั้นนับว่าอยู่ในเกณฑ์ดีพอใช้ ที่
ปัตตานีไม่มีการผลิตสินค้าขึ้นเอง ของทุกอย่างนำมาจากที่อื่นทั้งสิ้น เนื่องจากที่ตั้ง
กล่าวอยู่ในทำเลดี จึงมีเรือจอดไปมาจากเมืองท่าต่าง ๆ อยู่เป็นอันมาก ด้วยเหตุนี้
จึงมีสินค้าเป็นจำนวนมากหลั่งไหลเข้ามา ที่มากที่สุดได้แก่ เครื่องถ้วยชามจากจีน
เพราะระยะทางจากเมืองจีนถึงปัตตานีไม่ไกลนัก”⁹

ด้วยความเจริญทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางการเมือง ทำให้ปัตตานีใน
สมัยนั้นกลายเป็นรัฐที่มีความเข้มแข็ง และเป็นทีเกรงขามของประเทศเพื่อนบ้าน
รวมทั้งประเทศสยามด้วยปัตตานีได้ขยายอิทธิพลไปยังตอนใต้อย่างรวดเร็ว ซึ่ง
ทำให้สามารถครอบครองหลายรัฐที่อยู่ทางทะเลตะวันออก ซึ่งมีรัฐกลันตัน ตรัง
กานู ปาหังตลอดจนยะโฮร์-เรียว ความเข้มแข็งของปัตตานีมองได้จากการดำเนิน
นโยบายต่างประเทศของเจ้าหญิงอุงกู (Ungu) (พ.ศ.2167-2178) ในการต่อ
ด้านสยาม โดยได้ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับกรุงศรีอยุธยา และยังปฏิเสธที่
จะรับคำเรียกนำหน้าว่า “เจ้าพระยา” ซึ่งแสดงถึงความมีเกียรติยศบรรดาศักดิ์

⁸ ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์. (แปล). 2545. สำเนาภษัตริย์สุลัยมาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, หน้า 109.

⁹ ครองชัย หัตถา. 2541. ปัตตานี : การค้าและการเมืองการปกครองในอดีต , อ้างแล้ว, หน้า 103.

ที่สยามเสนอให้พระองค์ นอกจากนี้แล้ว พระองค์ยังได้กล่าวหาว่ากษัตริย์สยามในสมัยนั้นว่าเป็นผู้ร้าย และเป็นฆาตรกรผู้มากษัตริย์ที่แท้จริงและสถาปนาตัวเองขึ้นมาเป็นกษัตริย์แทน ดังนั้นไม่มีความเหมาะสมโดยประการทั้งปวงที่จะครอบครองราชบัลลังก์กษัตริย์¹⁰ นโยบายต่างๆ และข้อกล่าวหาเหล่านี้ได้สร้างความเดือดดาลแก่สยามยิ่งนัก จนในที่สุดเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ.2177 ประเทศสยามได้ส่งกองทัพจำนวน 60,000 คน จากกรุงศรีอยุธยา นครศรีธรรมราช พัทลุง ตะนาวสีและสงขลาเข้าบุกโจมตีปัตตานี การบุกโจมตีปัตตานีของสยามในครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนทางด้านทหารและเรือรบอีกจำนวน 40 ลำจากฮอลแลนด์ ส่วนปัตตานีได้รับความช่วยเหลือจากปาหัง ยะโฮร์ ตลอดจนประเทศโปรตุเกสที่อยู่ในมะละกา ผลการสู้รบปรากฏว่าชัยชนะเป็นของปัตตานีความพ่ายแพ้ ในครั้งนี้สร้างความแค้นใจให้ฝ่ายสยามเป็นอย่างมากและหลังจากนั้นสยามกับปัตตานีก็กลายเป็นศัตรูตลอดมา

ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ.2178 อยุธยาได้ส่งทูตไปเจรจากับปัตตานี จากนั้นอีก 5 เดือนกษัตริย์ปัตตานีได้ส่งอุปทูตไปยังอยุธยา เดือนสิงหาคม พ.ศ.2179 กษัตริย์ปัตตานีได้ส่งผู้แทนนำดอกไม้เงินดอกไม้ทองไปยังอยุธยา และในพ.ศ. 2184 กษัตริย์ปัตตานีได้เสด็จไปอยุธยาด้วยพระองค์เองเพื่อฟื้นฟูสันติภาพระหว่างประเทศทั้งสอง

อย่างไรก็ตาม ความเข้มแข็งของปัตตานีก็มีที่สิ้นสุด ความอ่อนแอของปัตตานีเริ่มเกิดขึ้นในตอนปลายของการปกครองของเจ้าหญิงกุนิง (พ.ศ.2178 – 2229) สถานการณ์ยิ่งเห็นได้ชัดเมื่อเจ้าหญิงกุนิงกษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์ที่ก่อตั้งรัฐมลายูอิสลามแห่งปัตตานี และในที่สุดปัตตานีได้เปลี่ยนแปลงแนวนโยบายต่างประเทศโดยหันไปประนีประนอมกับฝ่ายสยาม และยินดีที่จะถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทองไปยังกรุงศรีอยุธยาและรับคำเรียกนำหน้าว่า “พระเจ้า” ซึ่งแสดงถึงความมียศบรรดาศักดิ์สูงในบ้านเมือง

¹⁰ เฟิงอ้าง, หน้า 2 – 3.

แม้ว่าปัตตานีจะเป็นเมืองประเทศราชของกรุงศรีอยุธยาแล้ว แต่ด้วยเหตุที่เมืองปัตตานีมีความเจริญมั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นอย่างดี ทำให้เจ้าเมืองปัตตานีต้องการเป็นอิสระหลายครั้ง ดังเช่น ในพ.ศ.2092 ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พม่ายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา พระยาตานีศรีสุลต่านเจ้าเมืองปัตตานีขณะนั้นได้นำกองทัพเรือประกอบด้วยเรือหย่าหยับ 200 ลำ ไปช่วยราชการสงคราม แต่เมื่อเห็นว่ากองทัพกรุงศรีอยุธยาเสียทีแก่พม่า จึงถือโอกาสทำการกบฏยกกำลังบุกเข้าไปในพระบรมมหาราชวัง สมเด็จพระมหาจักรพรรดิหนีข้ามฟากไปประทับบนเกาะมหาพราหมณ์ จนเมื่อกองทัพไทยรวบรวมกำลังได้แล้ว จึงยกกองทัพเข้าโอบล้อมตีกองทัพการเมืองปัตตานีจนแตกพ่ายไป ต่อมาในพ.ศ. 2146 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีรับสั่งให้ออกญาเดโชยกทัพไปตีเมืองปัตตานีเพื่อยึดเข้าไว้ในพระราชอำนาจ แต่ไม่สำเร็จ เนื่องจากปัตตานีได้รับการช่วยเหลือจากพ่อค้าชาวยุโรป ทั้งอาหรับใหญ่และทรัพย์สินเงินทอง ในสมัยพระเพทราชา (พ.ศ.2231-2245) เมืองปัตตานีไม่พอใจในการสถาปนาภักดิ์ที่ยังคงใหม่แห่งกรุงศรีอยุธยา ประกาศไม่ยอมขึ้นกับกรุงศรีอยุธยาอีกครั้ง ทำให้ปัตตานีเป็นอิสระต่อเนื่องมา จนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในพ.ศ.2310 ตลอดมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี¹¹

3) สมัยรัตนโกสินทร์

ความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับสยามในสมัยรัตนโกสินทร์มีความเกี่ยวข้องโยงใยกับหัวเมืองต่างๆ ของสยามบนคาบสมุทรมาลายู ตลอดจนการเข้ามามีบทบาททั้งในด้านเศรษฐกิจ และการปกครองของมหาอำนาจจากตะวันตก คือ อังกฤษและฝรั่งเศส ยังผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองหัวเมืองต่างๆ รวมทั้งปัตตานีด้วย บางครั้งได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งและการต่อต้าน มีการ

¹¹ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2542. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดปัตตานี. ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542.กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กรมศิลปากร, หน้า 27-29.

ใช้กำลังทหารเข้าต่อสู้กัน เรื่องราวของปัตตานีในยุคนี้ปรากฏในพงศาวดาร บันทึกของชาวต่างประเทศและบันทึกของชาวปัตตานีท้องถิ่นที่อยู่ในเหตุการณ์ ซึ่งจะได้นำมาประมวลกล่าวถึงต่อไป

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325 - 2352) โปรดฯ ให้สมเด็จพระกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทยกทัพหลวงลงมาปราบปรามพม่าที่มาตีหัวเมืองทางแหลมมลายูจนเรียบร้อยในพ.ศ. 2328 กรมพระราชวังบวรฯ เสด็จลงไปประทับที่เมืองสงขลา ได้ให้ข้าหลวงเชิญกระแสน้ำส่งออกไปยังหัวเมืองที่เหลือคือ เมืองปัตตานี เมืองไทรบุรีและเมืองตรังกานู ให้มายอมเป็นเมืองขึ้นเช่นเดิม แต่สุลต่านมูฮัมหมัดเจ้าเมืองปัตตานีในขณะนั้นขัดขืน กรมพระราชวังบวรฯ จึงมีรับสั่งให้พระยากลาโหมยกกองทัพลงไปตีเมืองปัตตานีได้ใน พ.ศ. 2329 ได้กวาดต้อนผู้คนและศาสตราวุธจำนวนมากรวมทั้งปืนใหญ่ 2 กระบอก แต่นำไปได้กระบอกเดียว แล้วนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงโปรดฯ ให้จารึกชื่อว่า “พญาตานี” นับว่าเป็นปืนใหญ่กระบอกใหญ่สุดของประเทศไทย ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณหน้ากระทรวงกลาโหม

พ.ศ.2332 ตนกูลามิดดินเจ้าเมืองปัตตานีมีหนังสือไปชวนองค์เชียงสือเจ้าอนัมก๊ก ให้ร่วมกันตีหัวเมืองในพระราชอาณาจักร เมื่อพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงทราบ จึงโปรดฯ ให้ยกทัพไปตีเมืองปัตตานีอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาในพ.ศ.2351 ดาโต๊ะปังกาลันได้ก่อความไม่สงบขึ้น พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้เจ้าพระยาพลเทพ (บุญาค) ยกทัพหลวงออกไปสมทบกับเมืองสงขลา พัทลุง จะนะ ตีเมืองปัตตานีได้สำเร็จ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ.2352 - 2367) เกิดความไม่สงบบ่อยครั้ง โจรผู้ร้ายเที่ยวปล้นบ้านเรือนราษฎร พระยาปัตตานี (พ่าย) เจ้าเมืองในขณะนั้นไม่สามารถปราบได้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาอภัยสงครามและพระยาสงขลา (เถียนจ่อง) ออกไปปราบปรามและแยกปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมือง โดยหัวเมืองทั้ง 7 ต่างมีพระยาเมืองเป็นผู้ปกครองและเป็นอิสระ

แยกออกจากกัน ทั้งหมดขึ้นตรงต่อเจ้าเมืองสงขลา ตั้งแต่พ.ศ. 2359 เป็นต้นมา
ดังนี้¹²

1. เมืองปัตตานี	ถ้วนสุหลงเป็นเจ้าเมือง
2. เมืองยะหริ่ง	นายพายเป็นเจ้าเมือง
3. เมืองสาบบุรี	นิเดห์เป็นเจ้าเมือง
4. เมืองหนองจิก	ถ้วนนิเป็นเจ้าเมือง
5. เมืองระแงะ	นิเดห์เป็นเจ้าเมือง
6. เมืองรามัน	ถ้วนมันโซร์เป็นเจ้าเมือง
7. เมืองยะลา	ถ้วนยาลอร์เป็นเจ้าเมือง

พ.ศ. 2435 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกวิธีการปกครองบ้านเมืองแบบจตุสดมภ์ (เวียง วัง คลัง นา) และได้ทรงนำนโยบายการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางมาใช้ทั่วประเทศ การเปลี่ยนแปลงประการหนึ่งก็คือ การจัดระบบให้บรรดาเมืองต่างๆ ขึ้นตรงต่อเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ก่อนหน้านี้นี้หัวเมืองและประเทศราชของสยามอยู่ภายใต้การควบคุมของสามกระทรวง ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม และกระทรวงการต่างประเทศ ก่อนหน้านั้นกระทรวงกลาโหมมีหน้าที่บังคับบัญชาหัวเมืองปักษ์ใต้ และหัวเมืองมลายูที่เป็นประเทศราช ภายใต้แผนการใหม่นี้ให้จัดการปกครองเป็นแบบ 12 กระทรวง มีกระทรวงมหาดไทยเป็นกระทรวงการแผ่นดิน เป็นการปกครองระบบเทศาภิบาล ได้มีการรวมเมืองต่างๆ เข้าเป็นมณฑล มีสมุหเทศาภิบาลเป็นผู้ปกครองมณฑล ระหว่างพ.ศ.2435 - 2442 กระทรวงมหาดไทยเริ่มรวมการบริหารบรรดาหัวเมืองประเทศราชทางใต้เข้ากับระบบเทศาภิบาล เป็นการหวังว่าระบบดังกล่าวจะช่วยป้องกันบูรณภาพในดินแดนของ

¹² ชาวลีข ฅ ถลาง. 2541. ประเทศราชของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 67. ; ฅรองชัย หัตถดา. 2541. ปัตตานี : การค้าและการเมืองการปกครองในอดีต , อ้างแล้ว, หน้า 140-142. ; อิบรอฮิม ซุกรี. 2541. ประวัติราชอาณาจักรมลายูปะตานี, อ้างแล้ว, หน้า 33-34.

สยามต่อการคุกคามของฝรั่งเศสและอังกฤษ เป็นการสร้างความมั่นใจในความจงรักภักดีต่อสยาม ตลอดจนการจัดหาทรัพยากรสำหรับการปฏิรูปที่มีขึ้นทั่วราชอาณาจักรในเวลานั้น ผลการจัดการปกครองใหม่ก็คือ กลันตัน และตรังกานูอยู่ภายใต้การดูแลของสมุหเทศาภิบาลประจําณฑลภูเก็ตในพ.ศ.2438 ต่อมาในพ.ศ.2440 เคาห์ ปะลิส และสตูล รวมกันเป็นมณฑลไทรบุรี ทั้งนี้ รัชกาลที่ 5 ทรงใช้นโยบายประนีประนอม และทรงดำเนินการทีละขั้นตอน โดยไม่ก่อให้เกิดการกระทบกระเทือนต่อการปกครองของเจ้าเมืองทั้ง 7 หัวเมือง ในภาคใต้ทรงโปรดฯ ให้จัดแบ่งเป็น 4 มณฑล ได้แก่

1. มณฑลภูเก็ต	จัดตั้งในพ.ศ.2437
2. มณฑลชุมพร	จัดตั้งในพ.ศ.2439
3. มณฑลนครศรีธรรมราช	จัดตั้งในพ.ศ.2439
4. มณฑลไทรบุรี	จัดตั้งในพ.ศ.2440

มณฑลนครศรีธรรมราชประกอบด้วยเมือง 10 เมือง โดยรวมเอาบริเวณ 7 หัวเมืองเข้าไว้ด้วยกันคือ เมืองนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ปัตตานี ยะหริ่ง สายบุรี หนองจิก ยะลา ระแงะและรามัน มีผู้ว่าราชการเมืองดูแล อยู่ในการปกครองของข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑล ต่อมาพ.ศ.2449 เมื่อการจัดราชการในหัวเมืองทั้ง 7 ได้ดำเนินไปในทางที่พร้อมจะจัดตั้งเป็นมณฑลอย่างหัวเมืองชั้นในอื่นๆ แล้ว กระทรวงมหาดไทยจึงได้ประกาศตั้งเป็น “มณฑลปัตตานี” อย่างไรก็ตามกรมหลวงดำรงราชานุภาพทรงเห็นว่าการที่มณฑลปัตตานีมีถึง 7 เมืองนั้นมากเกินไป จึงโปรดฯ ให้รวมเป็น 4 เมืองคือ ปัตตานี (รวมปัตตานี หนองจิกและยะหริ่ง) ยะลา (รวมรามันและยะลา) สายบุรี และระแงะ ต่อมาโปรดฯ ให้ย้ายที่ว่าการเมืองระแงะไปตั้งที่อำเภอบางนรา ต่อมาพ.ศ.2458 โปรดฯ ให้เปลี่ยนชื่อบางนราเป็นนราธิวาส นอกจากนี้ ยังแยกท้องที่อำเภอหนองจิกยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอเมืองเก่า ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอมะกูดและอำเภอโคกโพธิ์ตามลำดับ เมืองปัตตานี

เดิมเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอปะกาสะรัง และจัดตั้งอำเภอขึ้นใหม่อีก 2 อำเภอคือ อำเภอยะรังและอำเภอปะนาเระขึ้นกับจังหวัดปัตตานี

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในพ.ศ.2474 ได้ยุบจังหวัดสายบุรีลงเป็นอำเภอขึ้นตรงต่อจังหวัดปัตตานี ต่อมาไม่นานเกิดปัญหาภาวะเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.2475 รัฐบาลจึงต้องตัดทอนรายจ่ายให้น้อยลง เพื่อรักษาเสถียรภาพทางการคลังของประเทศ จึงได้มีประกาศยุบเลิกมณฑลปัตตานี โดยให้ยกเมืองต่างๆ ของมณฑลขึ้นเป็นจังหวัด คือจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาสขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย และให้ยุบเมืองสายบุรีรวมท้องที่เข้ากับจังหวัดปัตตานี เว้นท้องที่อำเภอบาเจาะให้อยู่ในการปกครองของจังหวัดนราธิวาส¹³

ย้อนปมประวัติศาสตร์ด้วยความเข้าใจ

การยอมรับในความแตกต่างก็คือ ความพยายามที่จะเข้าใจคนอื่น ไม่ว่าจะเป็นประวัติความเป็นมาของเขา ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ รวมไปถึงวัฒนธรรมและสถานการณ์ในขณะเขาแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ นอกจากเข้าใจคนอื่นแล้ว ยังต้องเข้าใจตนเองด้วยว่ากำลังมีบทบาทอย่างไรในกระบวนการแก้ปัญหาเหล่านั้นๆ ทั้งหมดนี้จะขออธิบายอย่างเป็นวิชาการภายใต้กรอบแนวคิดว่าด้วยการเข้าใจชนชาติอื่น

การเข้าใจชนชาติอื่น¹⁴

ทฤษฎีการเข้าใจชนชาติอื่น(A Theory of understandings other peoples) แสดงว่า การที่ชนชาติหนึ่งจะเข้าใจชนอีกชาติหนึ่ง ได้อย่างดีนั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับความเข้าใจปัจจัยทางภูมิศาสตร์

¹³ ชาวลีขี้ ณ ถลาง. 2541. ประเทศราชของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. อ่างแล้ง, หน้า 268.

¹⁴ สัณญา สัณญาวิวัฒน์. (2542). ทฤษฎีสังคมวิทยา: การสร้าง การประเมินค่า และการใช้ประโยชน์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 58 - 67.

ประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของคนชาติที่จะทำความรู้จัก
เข้าใจแล้ว ยังต้องทำความเข้าใจตัวเอง สังคมวัฒนธรรมของตน และ
สถานการณ์ในความสัมพันธ์นั้นด้วย

คำว่า “ความเข้าใจ” (understanding) ในที่นี้มุ่งหมายถึงความเข้าใจ
แบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งหมายถึง เหตุการณ์ที่แสดงสาเหตุอย่างชัดเจนของการ
เปลี่ยนแปลงในตัวแปรหนึ่ง อันก่อผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอีกตัวแปรหนึ่ง
ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม ในกรณีของทฤษฎีการเข้าใจผู้อื่น หมายถึง
การที่ชนชาติหนึ่งสามารถรู้เหตุผลได้ว่า ทำไมชนชาตินั้นๆ (ที่จะทำความเข้าใจ)
จึงได้คิดหรือประพฤติปฏิบัติอย่างที่เขากำลังทำอยู่อย่างแจ่มแจ้ง โดยทฤษฎีการเข้าใจ
ชนชาติอื่นนั้นมีสาระที่สำคัญประกอบด้วย

1) ความเข้าใจชนชาติอื่นขึ้นอยู่กับความเข้าใจสภาพภูมิศาสตร์ของ ชนชาตินั้น

หมายความว่า การที่จะเข้าใจว่าชนชาติหนึ่งใดจะคิดอย่างไร ประพฤติ
อย่างไรขึ้นอยู่กับสิ่งที่เขาอยู่ เจริญเติบโตหรือมาจากสังคมที่แวดล้อมด้วยสภาพ
ภูมิศาสตร์ อันได้แก่ ดินฟ้า อากาศ ร้อน หรือหนาว เย็น หรือแถบอากาศอบอุ่น
ทรัพยากรอุดมสมบูรณ์หรือไม่ พื้นดินเหมาะกับการเพาะปลูกหรือไม่ แลบนี่ฝน
ตกมากน้อยเพียงใด ประชากรมากหรือน้อย อยู่กันหนาแน่นเพียงใด ดังนั้นเป็นต้น
เพราะสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิด บุคลิกภาพ และการกระทำของคน
เช่น คนที่อยู่ในภูมิภาคที่อากาศไม่ร้อนหรือหนาวเกินไป มีแนวโน้มที่จะทำงาน
หนักกว่าและทนทานต่องานยากลำบากได้มากกว่าคนที่อยู่ในอากาศร้อนมาก
หรือหนาวมาก ชนชาติเหล่านี้มักพัฒนาประเทศไปไกล กลายเป็นประเทศที่เจริญ
ก้าวหน้า ประเทศที่ร่ำรวยน้ำมันในตะวันออกกลาง และชาวแอฟริกัน นับพันล้าน
ที่กำลังอดอยากก็แสดงถึงอิทธิพลของสภาพภูมิศาสตร์ของสังคมนั้นๆ การรู้ข้อมูล
เกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์ของชนชาติที่เราจะพบปะด้วย ย่อมช่วยในการเข้าใจ
ชนชาติเหล่านั้น แม้จะไม่ทั้งหมดหรือสมบูรณ์ก็ตาม

2) ความเข้าใจชนชาติอื่นขึ้นอยู่กับความเข้าใจประวัติศาสตร์ของชาตินั้น

หมายความว่า ความเข้าใจความเป็นมาในประวัติศาสตร์ของชนชาติที่เราจะทำความเข้าใจ จะช่วยให้เข้าใจ ความรู้สึกนึกคิดหรือบุคลิก พฤติกรรมของเขาว่าทำไม เขาจึงคิดหรือประพฤติ หรือแม้มีท่าทีท่าทางเช่นนั้น เช่น ชนชาติที่เคยเป็นเมืองขึ้นมาก่อน ย่อมมีท่าทีหวาดระแวงหาอำนาจ ชนชาติที่เคยรบราฆ่าฟันกันมากในประวัติศาสตร์ เช่น สยามกับปัตตานีย่อมไม่สามารถจะเป็นมิตรสนิทกันได้ แต่ในทางตรงกันข้าม หากข้อมูลประวัติศาสตร์แสดงว่าเป็นญาติกัน เช่น เชื้อสายไทยด้วยกัน แต่อยู่ต่างสังคมประเทศ หรือสืบทอดภาษาวัฒนธรรมบางส่วนจากแหล่งเดียวกัน เช่น จากจีนด้วยกันกรณีจีนกับเวียดนาม เป็นต้น ย่อมจะเข้าใจกันได้ง่าย นอกจากนั้น ข้อมูลประวัติศาสตร์ยังจะทำให้รู้ด้วยว่าบุคคลหรือชนชั้นของชาติที่เราจะติดต่อสัมพันธ์มีระดับการพัฒนาขั้นใด เป็นประเทศเจริญก้าวหน้าแล้ว เป็นประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาขนาดใด ก็จะทำให้เราเข้าใจเขาได้ง่ายขึ้น

3) ความเข้าใจชนชาติอื่นขึ้นอยู่กับความเข้าใจสังคมวัฒนธรรมของชาตินั้น

“สังคมและวัฒนธรรม” คำนี้หมายถึง โครงสร้างสังคม (social structure) ซึ่งประกอบด้วยองค์การสังคม และสถาบันสังคมของสังคมที่เราต้องการรู้จักและเข้าใจ การเข้าใจสังคม ซึ่งในที่นี้หมายถึง องค์การสังคมอันเป็นกลุ่มคนที่บุคคลเป้าหมายของเราเกิดขึ้นมา ได้รับการเลี้ยงดูและเจริญเติบโต กับการเข้าใจวัฒนธรรม ซึ่งในที่นี้ได้กระจายออกเป็นสถาบันสังคม สถาบันต่างๆ อันเป็นกรอบหล่อหลอมความคิด ความเชื่อ และบุคลิกของเขา และเป็นบรรทัดฐานให้บุคคลเป้าหมายของเราประพฤติปฏิบัติตามการเข้าใจส่วนแรก (สังคม) รวมถึงการเข้าใจว่าบุคคลเป้าหมายของเรามาจากกลุ่มสังคมไหนของชนชั้นไหน (สูง กลาง ต่ำ) จากครอบครัวในชนชั้นนั้นจากสังคมเมืองหรือสังคมชนบท จากสมาคมหรือสังคมอะไร ความสัมพันธ์กับกิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจมีขนาดไหน รวมถึงว่า สังคมของเขาโดยรวมเป็นสังคมพัฒนาหรือด้อยพัฒนาด้วย ข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้ความกระจ่างเกี่ยวกับบุคคลเป้าหมายมากที่สุดทีเดียว

4) ความเข้าใจชนชาติอื่นขึ้นอยู่กับความเข้าใจตัวเอง (ego)

การเข้าใจตัวเองคือ การรู้ว่าตัวเองเป็นคนชาติใด มีบุคลิกลักษณะอย่างไร มีหน้าที่อย่างไรในสังคมมีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างไร เป็นต้น เมื่อเรารู้จักตัวเอง เราก็สามารถเข้าใจการคิดการกระทำของคนอื่นที่มีต่อเราได้

5) ความเข้าใจชนชาติอื่นขึ้นอยู่กับความเข้าใจสภาพสังคมวัฒนธรรมของตัวเอง

ทั้งนี้เพราะว่า ชนชาติอื่นย่อมจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมของเรามาล่วงหน้า แล้ววางแผนปฏิบัติตามความรู้เกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมเรา เมื่อเขาปฏิบัติต่อเราตามวัฒนธรรมเรา เราก็เข้าใจเพราะเราเข้าใจวัฒนธรรมของเรา หรือเรารู้ฐานะของสังคมเรา เทียบกับฐานะของสังคมเขา ถ้าเขาปฏิบัติต่อเราสูงตามฐานะของสังคมที่สูงของเรา เราก็เข้าใจได้ ถ้าฐานะของสังคมเราต่ำจะไปเรียกร้องสูงหรือเรียกร้องมาก แสดงว่าไม่เข้าใจสังคมวัฒนธรรมของตน

6) ความเข้าใจชนชาติอื่นขึ้นอยู่กับความเข้าใจสถานการณ์ขณะสัมพันธ์

หมายความว่า นอกเหนือจากปัจจัยหรือตัวแปรทั้งหลายที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การเข้าใจชนชาติอื่น ต้องเข้าใจสถานการณ์ขณะสัมพันธ์นั้นด้วย เพราะสถานการณ์ขณะสัมพันธ์มีอิทธิพลต่อความประพฤติการปฏิบัติของชาติอื่นที่สัมพันธ์กับเราด้วย ทั้งนี้ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น ข้อมูลที่ได้มาก่อนไม่สมบูรณ์ แต่ละฝ่ายที่เข้าสัมพันธ์เข้าใจข้อมูลไม่สมบูรณ์ สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ข้อมูลที่หามาก่อนขาดความสมบูรณ์ การพบกันของทั้งสองฝ่ายทำให้บรรยากาศไม่เหมือนกับที่คาดไว้ล่วงหน้า เป็นต้น นอกจากนั้นเมื่อทั้งสองฝ่ายพบกัน แต่ละฝ่ายจะพยายามหาความหมายของภาษา การกระทำเอกสารที่เสนอขณะนั้น รวมทั้งตัวบุคคลแต่ละฝ่ายขณะนั้นด้วย สิ่งที่ปรากฏขณะสัมพันธ์กันจึงมีความสำคัญมาก อาจเป็นที่จุดจบของทุกสิ่งทุกอย่างที่เตรียมมาอย่างดี หรือลงเอยตามที่คาดหวังก็ได้ทั้งสิ้นแล้วแต่การตีความสถานการณ์ขณะนั้น

โดยสรุป การเข้าใจชนชาติอื่นขึ้นอยู่กับตัวแปร 6 ประการเหล่านี้ร่วมกัน คือ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรมของชาติอื่น สังคมวัฒนธรรมของชาติเรา ตัวเราเองและสถานการณ์ขณะสัมพันธ์ เพราะสิ่งต่างๆ เหล่านี้หล่อหลอมพฤติกรรมความคิดของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ในสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ต่างๆ กันมีความเป็นมาในประวัติศาสตร์ต่างๆ กัน มีสังคมวัฒนธรรมต่างๆ มีบุคลิกและพฤติกรรมต่างๆ กันไป แต่กระนั้นเวลามาพบกันในสภาพแวดล้อมที่ต่างออกไป พฤติกรรมความคิดของเขาก็คงอาจเปลี่ยนแปลงไปได้

ทฤษฎีนี้จึงเหมาะที่จะนำไปใช้เวลาที่เกิดปัญหาหรือความขัดแย้งระหว่างคนที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภาษาต่างกัน เพราะจะช่วยส่งเสริมความเข้าใจระหว่างกันมากยิ่งขึ้น

ผู้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาโดยเฉพาะผู้ปฏิบัติจำต้องตระหนักว่า เรื่องราวที่ได้ฝังในความรู้สึกนึกคิดของประชาชนใน 3 จังหวัดสืบเนื่องมาตลอดก็คือ พวกตนมีประวัติศาสตร์ของตนเองโดยเฉพาะ ซึ่งแตกต่างไปจากประวัติศาสตร์ของไทยทั่วๆ ไปโดยสิ้นเชิง จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าทำไมจึงมีความขัดแย้งในรากฐานของความคิดทางการเมืองระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม วิถีบุรุษของชาวไทยพุทธอาจจะเป็นจารีตบุรุษของชาวไทยมุสลิม ดังเช่น แม่ทัพต่างๆ ที่ได้รับคำสั่งให้ไปปราบความกระด้างกระเดื่องของบริเวณ 7 หัวเมือง หรือบางทีวีรบุรุษของชาวไทยมุสลิมอาจจะเป็นจารีตบุรุษของชาวไทยพุทธ ดังเช่น เจ้าเมืองต่างๆ ที่พยายามจะให้หลุดพ้นจากการปกครองของไทย

นอกจากนี้ เรายังต้องทำความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนนี้ด้วย เนื่องจากการเข้าใจสังคมก็เท่ากับเข้าใจกลุ่มคนที่บุคคลเป้าหมายของเราเกิดขึ้นมา ได้รับการเลี้ยงดูและเจริญเติบโตด้วยวัฒนธรรมประเภทใดกรอบที่หล่อหลอมความคิด ความเชื่อ และบุคลิกของเขา และเป็นบรรทัดฐานให้บุคคลเป้าหมายของเราประพฤติปฏิบัติตามเป็นอย่างไร ข้อมูลเหล่านี้จะช่วย

ให้ความกระจ่างเกี่ยวกับบุคคลเป้าหมายมาก ในกรณี 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นสังคมมุสลิม คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม และสังคมมุสลิมยึดถือศาสนาอิสลามเป็นแนวทางการดำรงชีวิตที่ถือว่าถูกต้อง ดังนั้น วัฒนธรรมกับศาสนาก็คือเรื่องเดียวกัน การเปลี่ยนเนื้อหาของวัฒนธรรมที่มุสลิมถือปฏิบัติ ก็เท่ากับเปลี่ยนเนื้อหาของอิสลามนั่นเอง วัฒนธรรมโดยเฉพาะศาสนานั้นคือ ชีวิตของสังคม ถ้าปราศจากศาสนาหรือวัฒนธรรม หรือเอกลักษณ์เริ่มคลอนแคลน สังคมจะอยู่ไม่ได้ จะทำให้เกิดปัญหานานาประการ เช่น ปัญหาหลักโหมย อาชญากรรม คนเห็นแก่ตัว เป็นต้น เมื่อวัฒนธรรมมีความสำคัญเช่นนี้ สังคมจึงมีความสำนึกร่วมกัน โดยทันทีว่า ต้องปกป้องรักษาวัฒนธรรมของตนให้คงอยู่สืบไป ความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงแม้เพียงส่วนหนึ่ง หรือด้วยเจตนาดีก็ตาม (เช่น นโยบายปรับปรุงโรงเรียนปอเนาะ) จะทำให้สังคมรู้สึกว่าคุณทำร้ายและจะต่อต้านทันทีเสมอ

การเข้าใจตัวเองเป็นประเด็นสำคัญที่ผู้ปฏิบัตินโยบายต้องคำนึงถึงด้วยเช่นกัน หมายความว่าบุคคลใดก็ตามที่มีส่วนในการแก้ปัญหาต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ตนเองมีสถานภาพใดในกระบวนการนี้ และต้องแสดงบทบาทให้ถูกต้องตามสถานภาพที่ดำรงอยู่ และต้องยึดถือเป้าหมายที่กำหนดไว้และปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จอย่างเคร่งครัดและเที่ยงตรง นโยบายแก้ปัญหาภาคใต้ไม่ว่าจะยุคสมัยใดล้วนมีเป้าหมายให้สังคมเกิดสันติสุข สมานฉันท์ ไม่มีความหวาดระแวง ยุติธรรม และโปร่งใส ดังนั้น หากผู้ที่เกี่ยวข้องตระหนักในตนเองว่ามีหน้าที่นำสันติสุขมาสู่สังคม 3 จังหวัด ไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพใดก็จะสามารถผลักดันนโยบายให้เกิดสัมฤทธิ์ผลได้ในที่สุด

สรุป

สิ่งหนึ่งที่ต้องยอมรับคือ เรื่องราวที่ได้ฝังในความรู้สึกนึกคิดของประชาชนใน 3 จังหวัดสืบเนื่องมาตลอดก็คือ พวกตนมีประวัติศาสตร์ของตนเองโดยเฉพาะซึ่งแตกต่างไปจากประวัติศาสตร์ของไทยทั่วไปโดยสิ้นเชิง จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าทำไมจึงมีความขัดแย้งในรากฐานของความคิดทางการเมืองระหว่างชาวไทยพุทธ

และชาวไทยมุสลิม วีรบุรุษของชาวไทยพุทธอาจจะเป็นจารบุรุษของชาวไทยมุสลิม ดังเช่น แม่ทัพต่างๆ ที่ได้รับคำสั่งให้ไปปราบความกระด้างกระเดื่องของบริเวณ 7 หัวเมือง หรือบางที่วีรบุรุษของชาวไทยมุสลิมอาจจะเป็นจารบุรุษของชาวไทยพุทธ ดังเช่นเจ้าเมืองต่างๆ ที่พยายามจะให้หลุดพ้นจากการปกครองของไทย และเห็นได้ชัดว่า ไม่ว่าอาณาจักรสยามจะพยายามเปลี่ยนหรือผสมกลมกลืนคนปัตตานีหรือคนไทยมุสลิม ให้เข้ากับสังคมไทยแบบในส่วนกลางก็ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากชาวไทยมุสลิมใน 3 จังหวัดภาคใต้ มีความสำนึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของตนเองค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติศาสตร์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “อารยธรรมปัตตานี” ซึ่งแตกต่างไปจากประวัติศาสตร์ของคนไทยในภาคส่วนอื่นอย่างสิ้นเชิง

อนึ่ง นโยบายหรือยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีต จะเป็นนโยบายที่ออกมาจากส่วนกลางแล้วบังคับใช้ทั่วประเทศ ในขณะที่ภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีความแตกต่างทางสังคม ประเพณีและวัฒนธรรมจากภาคอื่นๆ ทำให้นโยบายที่กำหนดมานั้นมักเกิดปัญหาเมื่อมาบังคับใช้ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลที่เกิดขึ้นคือ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่หรือบุคคลภายนอก มองว่าคนในพื้นที่ไม่ให้ความร่วมมือหรือไม่ยอมรับนโยบาย แต่แท้จริงแล้วผู้กำหนดนโยบายต่างหากที่ไม่ยอมรับอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ ประกอบกับนโยบายในยุคหลังแม้จะพยายามทำความเข้าใจรากเหง้าทางประวัติศาสตร์อยู่บ้าง แต่ยังคงเน้นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยใช้ความรุนแรงเป็นหลัก ไม่ได้มุ่งแก้ที่ต้นเหตุแห่งปัญหาคือ ความไม่เข้าใจในสังคม ประเพณี และวัฒนธรรมเท่าที่ควร ทำให้รากเหง้าของปัญหาจึงยังไม่ได้รับการแก้ไข

อย่างไรก็ดี แม้จะมีเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นหลายครั้ง และสังคมนอกพื้นที่สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนว่า เจื่อนไข่มไผ่ได้อยู่ที่ประเด็นความแตกต่างทางประวัติศาสตร์หรือเอกลักษณ์วัฒนธรรมแต่เพียงอย่างเดียวเสียแล้ว หากแต่ยังมีเรื่องของปัญหาเศรษฐกิจและการศึกษา รวมถึงปัญหาภายนอกอื่นๆ อาทิ นโยบายต่อต้านการก่อร้ายของสหรัฐอเมริกาอันนำไปสู่กระแสอิสลาม (Islamization)

เป็นต้น และเป็นที่น่าสังเกตว่าจาก พ.ศ.2547 เป็นต้นมา ได้มีความพยายามในการศึกษาค้นคว้าถึงสาเหตุและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหจากนักวิชาการจำนวนไม่น้อย แต่กระนั้นดูเหมือนว่าข้อเสนอเหล่านั้นแทบไม่ได้ถูกนำไปพิจารณาจากบุคคลที่เกี่ยวข้องต่อเรื่องดังกล่าว และไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดที่ทำให้ปัญหาภาคใต้ยืดเยื้อยาลำบาก สังคมก็ยังจำเป็นต้องตระหนักต่อปัญหานี้และช่วยกันหาทางแก้ไขต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2542. วัฒนธรรม
พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดปัตตานี.
ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
6 รอบ 5 ธันวาคม 2542.กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กรม
ศิลปากร.

ครองชัย หัตถา. 2541. ปัตตานี : การค้าและการเมืองการปกครองในอดีต.
โครงการปัตตานีศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์ ปัตตานี.

ชาลี ณ ถลาง. 2541. ประเทศราชของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชูลีพร วิรุณหะ. 2548. ความรู้ 3 จังหวัดภาคใต้ผ่านมุมมองประวัติศาสตร์.
กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์. (แปล). 2545. สำเภาภักดิ์ริยสุลัยมาน. กรุงเทพฯ : สำนัก
พิมพ์มติชน.

ดี จี อี ฮอลล์. 2522. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1. วรณยุพา
และคณะ (แปล). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

นันทวรรณ ภูสว่าง. 2521. ปัญหาชาวไทยมุสลิมในสี่จังหวัดภาคใต้. กรุงเทพฯ:
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

ประพนธ์ เรืองณรงค์. 2548. เรื่องเล่าจากปัตตานี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
สถาพรบุ๊คส์.

- ประเวศ วะสี. 2548. สามเหลี่ยมดับไฟใต้. โครงการภาคีเสริมสร้างสันติสุข 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้.
- ปิยนาด บุนนาค. 2547. นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมใน จังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475-2546). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนภักดี, พระยา. 2509. ประวัติเมืองปัตตานี. ม.ป.ท.
- รุ่ง แก้วแดง. 2548. สงครามและสันติสุข@ชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- สันติ อัสอิตรุส. 2550. หมากรุกชีวิต...3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ : มุมมองจากประสบการณ์จริงในพื้นที่. กรุงเทพฯ : สมาคมส่งเสริมการพัฒนาชนบทไทย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2542. ทฤษฎีสังคมวิทยา: การสร้าง การประเมินค่า และการใช้ประโยชน์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเทพ สุนทรเกสัช. 2548. ชาติพันธุ์สัมพันธ์: แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาในการศึกษาอัตลักษณ์ กลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชาติและการจัดองค์กรความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ. 2522. ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000. พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สุภาคีพรรณ ตั้งตรงไพโรจน์. 2553. ความขัดแย้ง 3 จังหวัดชายแดนใต้: รากเหง้าปัญหาและแนวทางแก้ไข. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานพัฒนานโยบายสาธารณะ. 2549. แนวทางด้านนโยบายในการแก้ไข ปัญหาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้.
- อนันต์ วัฒนานิก. 2531. ประวัติเมืองลังกาสุกะ - เมืองปัตตานี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มิตรสยาม.

อมรา พงศาพิชญ์. 2543. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนการทัศน์และบทบาทในประชาสังคม). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อารง สุทธาศาสน์. 2519. ปัญหาความขัดแย้งในสิ่งจังหวัดภาคใต้. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์.

อาหมัด ฟัตฮี อัล-ฟาตานี. 2543. ประวัติศาสตร์ปัตตานี. นิวยอร์กกับ คิริเมธากุล. (แปล). โครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

อิมรอน มะลูลีม. 2538. วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศ : กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ : อิสลามิกอะเคเดมี.

ภาษาอังกฤษ

Wyatt, David K. 1994. *Studies in Thai History*. Chiang Mai: Silkworm Books.

